

lørdag 17. mai 1975 kl. 16.30.

Statsminister Trygve Bratteli.

Haugesund 17. mai.

(Manuskript).

Det er særlig to trekk ved nasjonens liv vi legger i feiringen av nasjonaldagen. Det ene er vårt folks nasjonale selvstendighet, slik den ble vunnet da vårt land brøt ut av enheten i det dansk-norske eneveldet i 1814. Det andre er vårt folks rett til å bli styrt av folkevalgte politiske organer, slik det kom til uttrykk ved grunnloven av 17. mai samme året.

Dette betyr ikke at det var noe evig og fullkomment byggverk som ble reist i de for vårt land dramatiske maidager for 161 år siden. Bruddet med det dansk-norske felles rike var endelig. Men de europeiske maktforhold førte til at før året var omme, hadde vi måttet godta den svenske kongen som felles monark for begge riker, en ordning som under økende strid skulle vare i vel 90 år.

Var det så "folket" som valgte det politiske styre etter den nye grunnloven? Ja, det var et bredere grunnlag enn det kongelige enevelde som ennå var det alminnelige i de fleste land i Europa. Men det var bare et lite mindretall av folket som valgte det første Stortinget. Og slik var det lenge. En liten gruppe av de økonomisk best stilte menn hadde stemmeretten.

Et vesentlig trekk ved den indre politiske striden i det følgende århundre kom til å bli nettopp for stadig større grupper av folket å få del i den politiske makt. Først i 1903 fikk alle menn over en viss alder stemmerett. En følge av det var at Arbeiderpartiet fikk sine første tre representanter på Stortinget - alle tre for øvrig valgt av fattige fiskere i Troms fylke.

Vi feirer i år FN's internasjonale kvinneår, for deres ikke-diskriminering og like rett på alle områder. Det gikk imidlertid nesten 100 år før kvinnene fikk stemmerett. Det skjedde først i 1912.

Etter den tid er utvidelsen av grunnlaget for det politiske folkestyre utvidet vesentlig ved flere nedsettelser av aldersgrensen for stemmeretten, som nå er 20 år i Norge.

Det er imidlertid av interesse å merke seg at formelt har vi stadig den grunnlov som ble vedtatt i 1814. Forandringer er gjennomført ved endringer av grunnlovens forskjellige bestemmelser. Rammen er for så vidt den samme. Dette symboliserer på en treffende måte den de fredelige forandringers og reformers metode som har vært det norske folks politiske hovedveg i disse 161 år. Det er over denne hovedveg vårt folk har gått den lange marsjen fram til det moderne samfunn vi lever i i dag. Og det er etter den samme hovedveg vårt folk skal gå videre, mot nye mål folket selv stiller opp, og i det tempo et flertall i folket til hver tid godtar.

Da grunnloven ble formet, var den i pakt med det mest avanserte i tidens politiske ideer. Dens politiske grunnideer finner vi internasjonalt i den amerikanske frihetserklæringen og i de høytidelige proklamasjoner fra den store franske revolusjonen. På denne måten fastla grunnloven ikke bare en etter måten moderne styreform i begynnelsen av det forrige århundre. Men den har i seg demokratiske ideer med sprengkraft til å påvirke den videre utviklingen det følgende århundre.

Hadde våre forgangne generasjoner vært jussens bokstavtreller, hadde grunnloven neppe blitt gammel. Den ville da blitt sprengt i stykker av livets nødvendigheter. Slike bokstavtreller var det alltid, men de hadde sjelden makt til i lengre tid å bestemme den levende utviklingen. Om vi i dag leser gjennom grunnlovens opprinnelige tekst, er den i vesentlig innhold like stakk konservativ som det gamle språk den uforandret formes i. Dagens grunnlov er i sitt innhold imidlertid et helt annet dokument enn det fedrene formet på Eidsvoll. Det store i deres gjerning var ikke minst dette at de formet et juridisk og politisk redskap som stadig kunne nyformes både for å møte nye tider, og for å skape nye tider.

Grunnloven ga hevd til en utviklingsretning, og den skapte respekt for visse grunnleggende menneskeretter. Derfor har grunnlovsdagen som oftest - men ikke alltid - i 161 år vært en samlende manifestasjon i vårt folks selvstendige liv.

Grunnloven skapte grunnlaget for rettssikkerhet ved opprettelsen av uavhengige domstoler.

Enhver skulle ha rett til fri meningsytring.

De første skritt ble tatt til større likhet. Politiske og økonomiske privilegier ble avskaffet gjennom opphevelsen av adelen og av næringsmonopoler.

Vi fikk spiren til det representative demokrati, at folket skulle styre seg selv gjennom valgte representanter til Stortinget.

Dette er prinsipper som vi finner igjen i FN's Menneskerettighetserklæring av 1948. Artikkel 1 i denne slår fast at "Alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter".

Hvordan blir vi så stilt overfor disse prinsipper i vårt daglige virke?

Verdens folkegrupper har levet i en evig utrygghet for hverandre. Det har ikke vært mangel på kilder til strid i verden. Menneskene har vært fylt av fordommer og mistenksomhet overfor det fremmede og ukjente. Ønskene om å dominere over andre har vært utbredt.

Vår grunnlov ble til i begivenheter som brøt opp det politiske mønstret i Europa. Fyrstenes makt over folket og nasjonenes makt overfor hverandre var i oppløsning.

I andre former og under andre forutsetninger er det politiske mønstret i verden nå inne i en liknende omveltningssprosess. Nye folkeslag kjemper seg ut av økonomisk og politisk undertrykkelse.

Vi hører til de få nasjoner som stort sett har økonomisk trygghet og har nådd politisk frihet. Vi vil lett være læremestre for andre. Men få livs- holdninger har ført til så store tragedier for menneskeheten, som ønsket om å skape en verden i sitt eget bilde. Rike nasjoner vil skape økonomisk framgang blant verdens fattige på de rikes forutsetninger. De store og mektige setter sin samfunnsorden som mønster for de nye stater som vokser fram.

Vi må lære å akseptere alle folks rett til å ha sine egne samfunnsformer, verdinormer og livs- holdninger. Likhet, rettferdighet og solidaritet vil måtte få sin praktiske utforming på forskjellig vis. Vi må søke fram til det reelle innhold som ofte ligger skjult bak de ulike samfunnsformer. Og det reelle innhold vil for det enkelte menneske alltid dreie seg om de nære fundamentale menneskerettigheter som enhver nasjon bekjenner seg til:

menneskets rett til liv, frihet og personlig sikkerhet,
retten til arbeid, til fritt valg av yrke og gode arbeidsforhold,
retten til å velge oppholdssted. Retten til å forlate sitt land og vende tilbake til sitt land.

Fra mange kanter av verden kommer meldinger om forhold der disse rettigheter fra FN's menneskerettighets- erklæring er satt til side.

Enhver nasjon har rett til å velge sine egne samfunnsformer så langt de fundamentale menneskerettig-

heter blir respektert. Enhver nasjon er fri og likeverdig i forhold til andre nasjoner.

I vår tid er de fleste nasjoner på mange måter knyttet sammen i en felles utvikling. Verdenshandelen, teknologisk utvikling, knapphet på mat, og ressursproblemer fører dem inn i et økonomisk utviklingsmønster. Nasjonenes suverenitet må være et prinsipp for samarbeid med likeverdige virkemuligheter for alle nasjoner. Suvereniteten må aldri bli et system av nasjonale privilegier, som skiller menneskene i fiendskap.

Vi hører blant de økonomisk privilegerte land. Vi må derfor medvirke til en mer rettferdig fordeling av ressurser i verden. Våre ressurser må også komme andre land til gode. Generelt er Norges ressurs-situasjon meget god. Den gir oss grunnlag for en opptrapping av hjelpen til den fattige verden og for å virkeliggjøre en mer rettferdig internasjonal økonomisk ordning.

Vi har vår del av ansvaret for at det organiserte internasjonale samarbeid blir utvidet. Det er ulike meninger om hvordan et internasjonalt samarbeid bør være ordnet. Ingen nasjon eller gruppe av nasjoner kan vente å få det organiserte, mellomfolkelige samarbeid skreddersydd etter sine ønsker og behov. Nasjoner som vil ta vare på sine nasjonale interesser, må i vår tid være villig til å finne sin plass i et internasjonalt fellesskap. Bare gjennom utviklingen av et internasjonalt rettssystem kan menneskene nå fram til større likeverd, frihet, rettssikkerhet og varig fred.

Intet demokratisk samfunn er ferdig formet eller fullkomment. Samfunnet står ikke stille. Det som i går var godtatt som likeverd og rettferd, vil i morgen være utilstrekkelig. Og verden omkring forandrer seg stadig. Nye forhold krever nye veier i samarbeidet mellom nasjonene.

I tider med raske omveltninger settes demokrati, likeverd og menneskelig trygghet på mange prøver. Den økonomiske krisen i den vestlige verden har på ny manet arbeidsløshetens spøkelse fram i mange samfunn. I begynnelsen av året var det i disse industrilandene 13 millioner registrerte arbeidsløse, og mange som hadde avkortet arbeidstid. For disse skarer av arbeidsløse og deres familier er FN's høytidelige menneskerettserklæring om at "Enhver har rett til arbeid, til fritt valg av yrke, til rettferdige og gode arbeidsforhold og til beskyttelse mot arbeidsløshet" i praksis blitt satt ut av kraft. Erklæringer og lovbestemmelser gir i seg selv ingen garanti for at rettigheter blir nådd. Gjennom politisk handling på det nasjonale og internasjonale plan må det sørges for at samfunnsforholdene virker slik at formelle rettigheter får reelt innhold.

Norge har gode muligheter for å komme gjennom den økonomiske krise uten ulykker av det omfang som mange andre land er rammet av. Men også omstillinger og innskrenkninger i vårt arbeidsliv som fortoner seg små, setter på prøve menneskets rett til økonomisk trygghet, likeverd og likestilling. Når økonomisk

utrygghet truer, kommer grupper som tradisjonelt har vansker med å hevde sine rettigheter, i en utsatt stilling. Det gjelder arbeidstakere som ikke har hatt muligheter for å skaffe seg den utdanning og faglige opplæring som det moderne samfunn krever. Det gjelder også kvinner som ønsker å ta del i yrkeslivet.

Verdien av vår nasjonaldag er betinget av at den er vendt mot framtiden. Framsteg skapes ved at en står vakt om det av verdi som er vunnet i fortiden, og så går videre mot nye mål.

Etter 161 år kan det se ut som demokratiets skanse er urokkelig basert i Norge. Jeg tror den er det. Men også i vårt land er det betinget av at tilstrekkelig sterke krefter samlet står vakt om de demokratiske former for samfunnets virksomhet. Folket selv må være vaktholdet mot udemokratiske makt-konsentrasjoner som kan true det frie folkestyre. En skal også være på vakt mot mer romantisk dyrking av teorier om vold og diktatur: Og mot demagoger og kverulanter som kan virke som utslett i et demokratisk system.

Grunnlovsdagen skal minne oss om at demokratiet er en problemfylt samlivsform. Men det er den beste vi har!